

TÜRKİYE'DE YAZI DEVRİMİNİN OLUŞUMU İLE İLGİLİ GELİŞMELER

Cavit BİNBAŞIOĞLU

Yazı, her çağda etkili bir iletişim aracı olmuştur. İnsanın konuşması, yaşama başarılı uyum için ne kadar gerekli ise, düşünmenin, konuşmanın şekil ile anlatımı demek olan yazı da o ölçüde gereklidir. Yazı aracılığıyla düşünceler, bir insandan diğer insana geçtiği gibi, bir kültürden diğer kültüre, bir çağdan başka bir çağa da geçer. O halde yazı, insanlığın o güne kadar geliştirmiş bulunduğu kültür değerlerinin korunmasını ve gelecek kuşaklara geçmesini sağlayan bir araç değerindedir. Bu nedenle, bu araç, ne ölçüde kolay öğrenilebilir ve ne ölçüde kullanılabilirse, onun değeri de o ölçüde yüksek olur.

Cavit BİNBAŞIOĞLU

Türkiye'de 1928 yılına kadar yazışmalarda Arap harfleri kullanılıyordu. Çok eski geçmişi olan bu yazı türü, Arap dilinin kurallarına uygun olduğu ve Türk dilinin özelliklerine uygun olmadığı için, Türkler, bu yazı ile okuma ve yazma öğrenmekte çok sıkıntı çekiyorlardı. Arap harfleriyle yazılan bir yazıda her harfin; sözcüğün başında ortasında, ve sonunda kullanılış biçimi değişik idi. Ayrıca, Arap harflerinin Türkçedeki ünlüleri (sesli harfleri) karşılayacak harfleri yoktu. Bütün bunlar, ilk okuma ve yazma öğretiminde büyük güçlükler yaratıyordu. Yazı devrimi, bu sıkıntılara bir tepki olarak ortaya çıktı. (Canbolat, M. "Yazı Devrimine Değin Yazım Sorunları", Türk Dili, Sayı:326, S.554) (1978)

Latin alfabesinin Türkiye'de ve Türk dilinde ilk kullanılışı, harf devriminden iki yüz yıl kadar önce Türk basımevinin ilk kuruluşunda İbrahim Müteferrika Efendi'nin yabancılara Türkçe öğretmek amacıyla hazırlatıp bastırıldığı (1730) bir dilbilgisi kitabının sonuna eklenmiş bulunan konuşma metninde rastlanmıştır.

(Unat, Faik Reşit. "Latin Alfabesinden Türk Alfabesine", Türk Dili, Cilt:11, Sayı:23, s.722. 1 Ağustos 1953) Buna, o zamanki Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın destek verdiği kabul edilebilir.

Yazı Devrimine Olan Gereksinme ve İlk Çalışmalar

Uygarlığın bir aracı olan yazı, uygarlık yolunda ilerlemeye başladığımız Tanzimat döneminde yaşayan -hatta ondan daha önce- ileri görüşlü aydınlarımızın dikkatinden kaçmamıştır. 1860'lı yıllardan itibaren, hem Türkçenin sadeleşmesi, hem de kullanılan yazının Türkçeye uygun hale getirilmesi, en önemlisi de, kolay yazılır ve kolay okunur hale gelmesi için, birçok görüşler ileri sürülmüştür.

Arap harflerinin Türkçe sözcükleri yazmadaki yetersizliğini ilk vurgulayan Kâtip Çelebi olmuştur. (Karal, Enver Ziya, "Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu", Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe. Ankara, 1978, s.61). Bu güçlük, Tanzimattan önce kavranmış olmasına karşın, medresenin direnmesi yüzünden, o zaman ele alınamamıştır. (Levend, Ağâh Sırrı, "Dilde Özleşme Hareketlerinin Tarihçesi", Dil Davası, 1952)

16 Ağustos 1855'te Edirne telgrafhanesinin ilk açıldığı gün, Mustafa Efendi adlı bir telgraf memuru, Latin alfabesi esasına göre kendi hazırladığı Türkçe metinleri Mors alfabesiyle göndermiştir. Arap yazısı ile yazılan Türkçe metinlerin telgrafla haberleşmeye elverişli olmadığı, yazıların Fransızca olarak yazılması gerektiği ileri sürülünce ve Devletçe de bu kabul edilince, Mustafa Efendi'nin bulunduğu bu yöntem, yarı resmi olarak harf devrimine kadar sürmüştür. (Unat, Faik Reşit. A.g.yazı)

1862'de Münif Efendi (sonraları Paşa), sorunu derli toplu ortaya koydu. (Arşan, Zeki. "Arap Yazısının Düzeltilmesi Konusunda Bir Öneri", Türk Dili, Sayı:357, s.129-133.1981)

1877'de de, Münif Paşa'nın nazırlığı zamanında, eski yazıdaki Türkçe yazma güçlüklerinin giderilmesi amacıyla bir komisyon oluşturulmuştu. Bu sırada, hatta daha önceden, Latin harflerini önerenler bile olmuştu. Fakat, bu çalışmalardan hiçbir sonuç alınamamıştır. (Mahmut Cevat. Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcratı. İstanbul: 1338/1922, s.184-185)

Görüldüğü üzere, bu konuda ilk ciddi girişim Münif Paşa'dan geldi. Cemiyet-i İlliyet-i Osmaniye'nin kurucusu olan Münif Paşa, önce konuyu bir konferansta ele aldı. Azeri Türk yazarlarından Mirza Feth Ali Ahundof'un hazırladığı Arap alfabesinin ıslahı ile ilgili bir öneri de aynı cemiyette incelendi. Fakat, bunlardan hiçbir sonuç alınamadı. Ali Suavi'nin de alfabeyi yenileştirme tarafı olduğu söylenmiştir. Müsteşrik Redhâus da Türkçeden İngilizceye hazırladığı büyük sözlüğünde Türkçe sözcükleri, Latin harfleriyle tesbit etmişti. (Unat, A.g. yazı, s.723)

İkinci Meşrutiyet Dönemindeki Görüş ve Girişimler

Bu dönemde bazı olumlu adımlar atılmıştır. Bunlardan biri, Mustafa Faik tarafından yazılan "Yeni Usûl Türk-Osmanlı Alfabesi, Yahut Türkçe Diline Başlangıç" adlı kitabıdır. Yazar, bu kitabını kamuoyuna duyurabilmek için, 1909 (1325) yılında "Mektep Muallimleriyle Evliya-yı Etfala Mediyeye" adıyla Selanik'te basılan bir kitapçık da yayımlamıştır. (Gündüzalp, Faut. Öğretmen Meslek Kitapları Kılavuzu: Arap Harfleriyle Basılmış 257 Eserin İzahlı Bibliyografyası. Henüz yayımlanmamıştır.)

Dr.Musullu Davut da kaleme aldığı "Islah-ı Huzufiyeye Dair Meclis-i Meb'usana Layiha" adını taşıyan bir kitapçık yayımlamıştır. Kitapçık, 1326 (1910) tarihini taşımaktadır.

Bu dönemde dilde sadeleşme akımı ile yazı devrimi birlikte düşünölmeye başlamıştır. Bu konuda en etkili ve kapsamlı yazı dizisi, "Hürriyet-i Fikriye" dergisinde çıkmıştır. 1917 (1330) yılında çıkan bu derginin 7,8,9,11 ve 12. sayıları, bu konuya ayrılmıştır. Bu dergiyi, Kılıçzade Hakkı, Giritli Ahmet Saki ve arkadaşları çıkarıyordu. (Arıkan, Zeki. a.g.yazı, s.3. Bu yazılar, "Atatürk Yolu" adlı derginin Yıl:3, Cilt:2, Sayı:5, s.7-18'de de yayımlanmıştır. Mayıs, 1990)

İmzasız olan bu yazılarda, o zaman (1914) alfabemizin toplumsal yarar bakımından artık iflas ettiğinin gerçekleştiği, harflerimizin ve sonuç olarak imlamızın, o bitmez tükenmez güçlüklerini, kusurlarını, en tutucular bile söylemekten çekinmiyorlar, deniyor. Yazı şöyle sürüyor: (Türkçeleştirilerek)

"Herkes, yenileştirme, değıştirme taraftarı! Fakat, bunda da düşünceler, derece derece değışmektedir... Biz, birbirini izleyerek birkaç yazımızda Latin harflerinin kabulü gereğini tanıtlama cesaretini gösteriyoruz." (Aynı eser, s.8)

Söz konusu yazıda, Zeki Velidi Bey'e dayanılarak Türklerin, şimdiye kadar (1914) üç alfabe değıştirdikleri belirtiliyor ve "Herhalde, Orhon alfabesi, bugün Arapçalaşma sonucunda kullanmakta olduğumuz alfabelerden daha akla uygunmuş" deniyor.

Aynı yazar, Latin harflerini savunurken şu görüşe de yer veriyor: "Latin

harfleri, her şeyden önce, uluslararasıdır. Bu unvan bile yanlıştır. Tarih, bize söz konusu harflerin icatçısı olarak Fenikelileri gösteriyor. Tabii, bunlar da daha eski ulusların yazılarından alınmışlardır. Böyle olunca, bu alfabeyi kabul ile, manen de olsa, bugün mevcut uluslardan hiç birinin minneti altında kalmış bulunmayacağız." (A.g.e., s.11)

Adını bildirmeyen yazar, bu yazı dizisinde 13-14 yıl sonrasını adeta görürcesine kesin anlatımlar kullanmaktadır: "Latin harfleri, herşeye rağmen üstün gelecektir... Buna karşı koymak yapaydır, geçicidir." Ve ekliyor: "Harf sorunu, dinsel bir konu değildir." (A.g.e., s.4)

Arap harflerini yenileştirme girişiminde bulunan Hattat İsmail Hakkı Bey (Baltacıoğlu), Milaslı İsmail Hakkı Bey gibi yazarlar, harfleri ayrı ayrı yazmayı önermişlerdir. Yazar, bunları yerinde bulmuyor ve "Latin harflerinin kabulü, hem kestirme bir yoldur, hem de bunu izleyecek yazılarımda sırası geldikçe söylediğim çeşitli yararları sağlar" diyor.

Yine ikinci Meşrutiyet döneminde Ziya Gökalp, Celal Nuri, Abdullah Cevdet, Hüseyin Cahit gibi yazarlar da Arap harflerinin düzeltilemeyeceğini ileri sürerek, bunun yerine, Latin harflerinin alınması gerektiğini savunuyorlardı. Bunlardan Celal Nuri, 1915'te (1331) çıkan "Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye" adlı kitabında (s.182) "Harflerimiz berbatır. Bu harflerle işimizi göremeyiz. Harflerimizin aksanından, işe yaramadığından, bilimsel olmadığından söz etmeyeceğiz. Yalnız, şurasını söyleyeceğiz ki, bu harfleri ve bunlarla yazılmış yazıları, halk kolaylıkla öğrenemiyor. Bunlar, doğal olmayan şeylerdir. Bu durum, ilerlememizi engelliyor. Halkta öğrenim ve aydınlanma isteğini söndürüyor. Onun için, harfleri yenileştirme gibi boş önlemlere başvuracağımıza, bir saat evvel kemale cesaretle Latin harflerini kabul etmeliyiz". (Ankan, Zeki, Ag. yazı, s.3)

İkinci Meşrutiyet döneminde harflerin düzeltilmesi ve yazımında değışiklik yapılması konusunda ülkede genel bir eğilim vardı. Bu eğilim, yukar-

da sözünü ettiğimiz yayınların bir sonucu olarak oluşmuştu. Fakat, bunun nasıl yapılabileceği konusunda farklı görüşler vardı. Bu görüşler, üç noktada toplanabilir:

1. Arap harflerini olduğu gibi bırakmalı, yalnız sesli harfleri çok kullanarak ya da üzerlerine işaretler koyarak, yazımı (imlayı) düzenlemeli ve okumayı kolaylaştırmalı;

2. Arap harflerini bitişik olarak yazmaktan vazgeçerek, ayrı yazılan harf şekilleri bulmalı ve kullanmalı;

3. Latin harflerini kabul etmeli.

Birinci şekil, ta 1851'de toplanan Encümen-i Daniş (Danışma Kurulu)'te bile söz konusu olmuştu; fakat, bir türlü resmi bir nitelik kazanamamıştı.

İkinci yol üzerinde Dr. Milaslı İsmail Hakkı çalışmış, hatta, yaygınlaştırabilmek için, ayrı harflerle bir "Amme Cüzü" bile bastırmıştır. (Ayas, Nevzat. Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi. Ankara: Milli Eğitim B., 1948. s.135)

Bu düşünceyi benimseyenlerden Harbiye Nazırı Enver Paşa, Birinci Cihan Savaşı'ndan önce ondan biraz daha farklı olarak bu uygulamayı orduda genelleştirmeyi düşünmüş ve hatta denemiş; fakat, savaşa girilmesi dolayısıyla bu girişim yürütülemedi. (A.g.e., s.135)

Üçüncü düşünceyi kabul edenlerden Dr. Musullu Davut'un hazırladığı bir kitapçık öneri şeklinde 1910 yılında Osmanlı Meclisine sunulmuş; fakat, ilgi görmemiştir.

Yine İkinci Meşrutiyet döneminde, bu hareketlerin ardından, Bakanlık da lise ve yüksek okul öğretmenlerinden oluşan bir kurul kurdu. Adı "Tetkikat-ı Lisaniye Heyeti" (Dil İncelemeleri Kurulu) idi. Bu kurulun hazırladığı "Usul-ü İmlâ" (Yazım Kuralları) adlı kitap 1917 (1333)'de yayımlanmıştır. Bu kitapçıkta, bütün zorluğun, İslamiyetin Türkler arasında yayılmasından sonra, Arap dilinin birçok sözcük ve türevleriyle birlikte harflerinin de kabul edilmesinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu kurulun tesbit ettiğine göre, Türkçe sözcüklerin Arap harfleriyle yazılması, süregelen yazım güçlüklerinin kaynağıdır. Bu kitapçık,

daha sonra 1922 (1338)'de bugünkü Talim ve Terbiye Kurulu gibi bir kurul olan "Meclis-i Kebir-i Maarif" tarafından incelenmiş ve yeniden basılmıştır. Bazı küçük değişiklikler yapıldığı, içindeki açıklamalarda belirtilmiştir; fakat, bu değişikliklerin neler olduğu açıklanmamıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi

T.B.M.M. Hükümeti döneminde de hükümet programında "Dilimizin Sözlüğünü Hazırlamak" gibi bir hüküm vardı. Fakat, bu konuda, Kurtuluş Savaşı dolayısıyla, fazla bir şey yapılamamıştır. Hatta, bu zamanda, bir ara, Latin harflerinin kabulünü ileri sürerler olmuşsa da, bu öneri kabul edilmemiştir. Aynı öneri, 1923 yılında İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde de yinelenmiş; fakat, bu konu iktisattan çok eğitimi ilgilendirdiği için üzerinde durulmamıştır. (Ayas, A.g.e., s.137)

Cumhuriyet Dönemindeki Öneri, Girişim ve Uygulamalar

1923'te Cumhuriyet'in kurulmasından sonra, devrimler yapılırken, ileri uygarlığa geçişi engelleyen Arap harfleriyle yazılan Türkçe yazının da değiştirilmesine gerek duyuldu. Uzun bir geçmişe dayanan yenileştirme girişimlerinin bir sonuç vermemesi, bunun bir devrimle gerçekleşmesini zorunlu kılıyordu. Sonunda böyle olmuştur.

1924 Şubatında ilk kez Milli Eğitim Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Latin alfabesi konusunu Meclis'e getirdi. Meclis'te büyük eleştirilere yol açmış olan bu düşünce, basında olumlu karşılandı. Tanin gazetesi yazarı Hüseyin Cahit Yalçın, 27 Şubat 1924 tarihli nüshasında "Necat Yolu" (Kurtuluş Yolu) başlıklı bir yazı yazdı. O, bu yazısında, eğitim ve öğretimi kolay ve çabuk yaymanın yolunun Latin harflerini öğrenmek olduğunu yazıyordu. (Unat, A.g. yazı, s.725) Bu sırada, Berlin'de öğrenimde bulunan Türk gençleri, "Yeni Harfler Birliği" adlı bir dernek kurdular. Ayrıca, "Yeni Yazı" adlı bir de dergi çıkardılar. (Unat, A.g. yazı, s.726)

1925 ve 1928 arasında, bu konuda Meclis'te ve basında epey görüşler ileri sürüldü. 25 Şubat 1925'te Şükrü Saraçoğlu, 22 Mart 1926'da Necati Bey, Milli Eğitim Bakanı olarak, Mec-

lis'te sorulan sorulara, bu işin Devlet işi olduğunu belirterek net bir cevap veremiyorlardı. Öte yandan, Falih Rifki Atay, Yunus Nadi ve Mithat Sadullah Sander gibi yazarlar, gazetelerde kamuoyunu hazırlamaya yönelik yazılar yazıyorlardı. Ayrıca, "Hayat" adlı bir derginin 5 ve 7. sayılarında Avni Başman, M.Şekip Tunç ve Fuat Köprülü, konuya yönelik felsefi ve sosyolojik tartışmalar yapıyorlardı. (Somar, Ziya. "Harf Devrimi Üzerine Birkaç Düzeltme ve Bir Düşünce", Türk Dili. Cilt:II, Sayı:25, s.46-47) Yazı devrimiyle ilgili olarak bundan önce ve bu sırada daha birçok öneriler yapıldı ve karşı çıkanlar oldu. (Bunlar için bakılabilir: Yazı Devrimi. Türk Dil Kurumu Yayınları: 456. 1979)

Nihayet, 8 Ocak 1928'de Türk Ocakları Merkez ve Hars Heyetleri onuruna verdiği bir yemekte Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, "güzel dilimizin Latin harfleriyle yazılması"ndan söz etmiştir. 8 Mart 1928'de Başbakan İsmet İnönü, Türk Ocağı'ndaki bir toplantıda dil bilginleriyle bu konuyu konuşmuştur.

Esasen, yazar Ahmet Cevat Emre, Vakit Gazetesinde; İbrahim Necmi Dilmen, Milliyet Gazetesinden bu konuyu sürekli olarak gündemde tutuyorlardı. (Ergin, Osman. Türk Maarif Tarihi. Cilt:5, s.1758-1759. İstanbul. eser M., 1977. ikinci baskı) Celal Nuri İleride İkdam Gazetesinde konuya ilişkin yazılar yazmıştır.

9 Mayıs 1928'de CHP Genel Sekreteri Saffet Arıkan, birkaç arkadaşı ile birlikte, TBMM'ne uluslararası rakamların kabulü hakkında bir yasa önerisi verdi. Bu yasa önerisi, 8 Mayıs 1928'de kabul edilince öneriyi destekleyenlerden Milletvekili Hasan Fehmi Bey, Maliye Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'e uluslararası harflerin kabulünde ne gibi sakıncalar olabileceğini sordu. Bakanlar, bu büyük sorunun çözümü için, bir kurul oluşturulması girişiminde bulunulduğunu söylediler. Gerçekten de 20 Mayıs 1928'de Milli Eğitim Bakanlığı'ndan Başbakanlığa yazılan bir yazıda böyle bir kurul önerilmiş ve 23 Mayıs 1928'de de Bakanlar Kurulunda aynen kabul edilmişti. Bu komisyon, 26 Haziran 1928'de

çalışmalarına başlamıştır. (Unat, Faik Reşit. "Latin Alfabesinden Türk Alfabesine", Türk Dili. Cilt:II, Sayı:23, s.728)

Bu komisyon, yazarlardan Falih Rifki Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ruşen Eşref Üneydin, Darülfünun Müdüris Muavini Ragıp Hulûsi, Darülfünun eski öğretmenlerinden Ahmet Cevat Emre, Fazıl Ahmet Aykaç, dış işleri memurlarından İbrahim Grandi (Gratay), Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı Mehmet Emin Erişilgil ve üye İhsan Sungu'dan oluşuyordu.

Kurulan bu komisyon, çalışmalarını, önce Ankara'da, sonra da İstanbul'da yürütmüştür.

Ankara'da 28 Haziran 1928'de yapılan ilk toplantıda, komisyon başkanı Mehmet Emin Erişilgil, Hükümet adına bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma 30 Haziran 1928 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde çıkan "Ankara'da Latin Harflerini Hazırlayacak Komisyonun Toplantısı Nasıl Oldu?" başlıklı bir haberde yer almıştır. Şöyle: (Türkçeleştirilerek)

"Dünyanın bütün dillerini anlatabilen Latin harflerinin, Türk dilini de anlatabileceğinden şüphe yoktur. Devrim, komisyonumuzdan Latin harflerinin Arap harfleri yerine konulup konulmayacağını tartışılmasını istemiyor. Devrimin bize verdiği ödev, Latin harflerinin kabulünün gerektireceği maddi ve manevi çabanın sınırını açık ve kesin bir biçimde bildirecek bir inceleme ve en mantıklı bir biçimde uygulanmasını gerçekleştirecek bir proje hazırlamaktır. Bu ereğe ulaşmak ve çalışmalarınızı en yüksek düzeyde kolaylaştırmak için Hükümet, maddi ve manevi her isteğinizi yerine getirmeye hazırdır". (Unat, Faik Reşit. "Türk Harf Devrimine Ait Hatıralar ve Yayınlar". Türk Dili. Cilt:II, Sayı:25, s.50. 1953)

Başlangıçta, Komisyona, yurt dışında bulunmaları dolayısıyla, Falih Rifki Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Ruşen Eşref Üneydin katılamamışlardır. Yurt dışından döndükten sonra, Falih Rifki Atay, İstanbul'da bulunan Atatürk'ün görüşlerini de alarak, Ankara'ya geldi ve toplantılara katıldı. Ankara'daki çalışmalara 17 ve 19 Temmuz 1928 tarihlerinde Başbakan İsmet İnönü'de katıldı. Ankara'daki çalışmalar tamamlanınca 1 Ağustos 1928 tarihinde, Komisyon,

İstanbul'da Atatürk tarafından kabul edildi. Bundan sonraki toplantılar, Atatürk ve Mustafa Necati Bey'in de katılımı ile İstanbul'da yapıldı. Ruşen Eşref Ünaydın ile Yakup Kadri de yurt dışından döndüklerinden, 6 Ağustos 1928'den itibaren, bu toplantılara katıldılar.

Komisyon çalışmalarıyla ilgili olarak, Faliş Rifki Atay, 25 yıl sonra (1953) Türk Dili Dergisi'nde (Cilt:11, Sayı:23'te) şu bilgileri verdi:

"Komisyonda, harflerin seçilmesinde yalnız Türkçe kelimeleri esas tutanlarla Osmanlıcadaki yabancı kelimelerin bütün söyleniş haklarını verecek harfler ve işaretler bulundurmak fikrini ileri sürenler arasında anlaşmazlık uzun sürdü" (s.718) "Biz, Türkçü ve Türkçeciler, sade bir alfabe istiyorduk. Arap söyleyişinin de, eğer Arapça kelimeler de dilde kalacaksa, bu yeni kalıp içinde eriyip kaybolmasının doğru olduğunu iddia ediyorduk. "q" harfini bu sebeple reddetmiştik; Türkçe kelimeler için "k" harfi yetiyordu. Alfabe tasarısının, işaret çokluğundan, bir de Latin yazısı geleneğine pek aykırı bir iki harf seçilmiş olmasından başka kusuru yoktu." (s.718)

"Tasarıyı, Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'e götürdüm. Uzun uzadıya inceledi, beğendi ve bana:

- Yazıyı ne kadar zamanda okullara ve halka mal etmeyi düşünüyorsunuz? diye sordu.

- Arkadaşlar, beş yıl ile on beş yıl arasında bir süre düşünmektedirler. İlk okullarda, ilk yıllarda iki alfabe birlikte okutulmalı, gazeteler yarım sütundan başlayarak, yavaş yavaş bütün metni yeni yazıya çevirmeli, diyorlar. Bununla birlikte, bir süre tesbit etmek, komisyonun görevi değildi, cevabını verdim.

- Ya üç ayda, ya hiçbir zaman! dedi.

9 Ağustos Sarayburnu gecesinde halka yeni yazıyı ilân etti. Küçük kâğıtlar üstüne yeni yazı ile yazdığı ilk nutkunu ben okumuştum. Bu nutku, İstanbul'daki İnkilâp Müzesi'ne hediye ettim. İlk alfabenin çok olan işaretleri bu denemede görülür." (s.719)

"Atatürk, yeni yazıyı halka mal etmek için Anadolu seyahatine çıkınca işaretlerin güçlüğüne gördü ve hepsini

kendiliğinden kaldırmış olarak Ankara'ya geldi. Yeni yazı, şapka gibi, halka mal olmuş, Büyük Millet Meclisi'ne yalnız Kanunu yapmak vazifesi kalmıştı. Millet Mekteplerini açmak üzere iken ölen rahmetli Milli Eğitim Bakanı Necati, yeni yazı ile imza atmayı henüz öğreniyordu." (Türk Dili, Cilt:2, Sayfa:23, s.719, 1953)

Atatürk, Sarayburnu Parkı'nda Cumhuriyet Halk Partisi'nin düzenlediği bir gecede (9/10 Ağustos 1928'de) bir söylev vererek yeni harflerin kabulünü ilan etmiştir. Söylevin sonunda, bir soru üzerine, vurgulayıcı bir biçimde şunları söylemiştir:

"Çok işler yapılmıştır. Ama bugün yapmak zorunda olduğumuz son değil, fakat çok gerekli bir iş daha vardır: Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Yurttaş, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz! Bu ödevi yaparken düşününüz ki, bir ulusun, bir toplumun yüzde onu okuma ve yazma bilir, yüzde sekseni bilmez, bundan insan olarak utanmak gerekir. Bu ulus, utanmak için yaratılmış bir ulus değildir..." (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri: II. Ankara: Türk Tarih Kurumu B., 1959, s.253. İkinci baskı)

Yazı devrimi, eğitimle ilgili olarak yapılmış diğer devrimlerin de bir gereği idi. Eski Arap harfleriyle kalınmış olsa idi, söz konusu edilmiş olan güçlüklerinden dolayı, eğitimde istenen ilerleme gerçekleşemeyecekti. Okulda 10-15 yıl okuyanların bile, Arap harfleriyle doğru dürüst okuma ve yazma öğrenemedikleri bilinen bir şeydi. Oysa, yeni kabul edilen ve Latin esasına dayanan yeni Türk harfleriyle bir iki ay içinde rahatça okuma ve yazma öğrenilebilmekte idi.

O tarihlerde ülkede okuma-yazma bilenlerin oranı %20 civarında idi. Bunu %100'lere çıkarmak mümkün görülüyordu. Oysa, kısa zamanda, bu oranı çok yükseklerle çıkarmak ulusal bir ülkümüz idi.

Bu ihtiyaçtan hareketle, başta büyük kurtarıcı Atatürk olmak üzere, Cumhuriyet yönetiminin kurucuları, "Öğretmen Birliği" (Tevhid-i Tedrisat) ile ilgili devrimden sonra, harf ya da yazı

devrimi adı verilen yeni bir devrimi gerçekleştirdiler.

Daha sonra, Milli Eğitim Bakanlığı'nda bu işin hazırlığı ile ilgilenecek bir komisyon oluşturuldu.

Bütün bu çabaların sonunda, 1 Kasım 1928 günü büyük kurtarıcı Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açış konuşmasının sonunda yazı devrimi ile ilgili olarak şöyle demiştir: (Bugünkü Türkçe ile)

"Sevgili arkadaşlarım; her şeyden önce her gelişmenin ilk yapı taşı olan soruna değinmek isterim. Büyük Türk Ulusuna onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol dışında, kolay bir okuma ve yazma anahtarı vermek gerekir. Büyük Türk Ulsu bilgisizlikten, az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve soylu diline kolay uyan bir araçla sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin kökeninden alınan Türk alfabesidir. Küçük bir deneme, alfabenin Türk diline ne ölçüde uygun olduğunu, kentte ve köyde yaşı ilerlemiş Türk kuşaklarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi ortaya koymuştur.

Büyük Millet Meclisinin kararıyla Türk harflerinin kesinlik ve yasallık kazanması, bu ülkenin yükselme savaşımında başlı başına bir geçit olacaktır.

Uluslar ailesine, aydın, yetkin, büyük bir ulusun dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığı kazandıracak olan Üçüncü Büyük Millet Meclisi, yalnız ölümsüz Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde de seçkin bir varlık olarak yaşayacaktır..." (TBMM, Zabıt Ceridesi, Cilt:5, s.5 Ayrıca: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri:I, 1961, s.359)

Yeni Türk Harflerinin Kabulü Yasasının Çıkarılması

1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbik, Hakkında Kanun" Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi ve 3 Kasım 1928 tarihinde de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Bu yasanın birinci maddesinde: "Şimdiye kadar Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine, Latin esasından alınan ve bağlı çizelgede biçimleri gösterilen harfler 'Türk Harfler-

ri" unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir" deniliyordu.

Yasanın kabulünden sonra, bütün devlet kuruluşlarında, şirketlerde ve özel kuruluşlarda yazışmaların Türk harfleriyle yapılması zorunlu oldu. Resmi işlemlerde Türk harflerine geçiş 1 Ocak 1929 tarihinde başladı. 1 Aralık 1928 tarihinden sonra, kitap dışındaki bütün yayınlar Türk harfleriyle yapılacaktı. Gazeteler, bu tarihte yeni harflerle yayımlanmaya başladı. Hatta, 1929 yılı başında yayımlanması gereken kitaplar bile Aralık ayı içinde Türkçe olarak yayımlandı. Halk, yeni harflerle yazı öğrenmeye büyük bir ilgi ve heves gösterdi. Bir anda %0'a inen okuma-yazma bilenlerin oranı, alınan önlemlerle, kısa zamanda eski durumuna ulaştı ve geçti.

Türk harflerinin kabulünden sonra, okuma ve yazmayı halka öğretmek amacıyla her okulda "Millet Mektepleri" adıyla ikinci bir öğretim yapıldı. Bunlara, 15 yaşından 45 yaşına kadar olan herkes devama zorunlu idi. Bunları düzenleyen bir yönetmelik çıkarıldı. Bu okulların başöğretmenliğini Cumhurbaşkanı Atatürk üstlendi. Yurdun her köşesinde açılan bu okullarda gösterilen çabalar sonucu, 1935 yılında, yeni harflerle okuma ve yazma öğrenenlerin oranı %35'e kadar yükseldi.

İlk "Millet Mektebi", daha yasa çıkmadan önce, 11 Ağustos 1928 tarihinde İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda açıldı. Kısa zamanda, yurdun her yerinde ve hatta İstanbul radyosunda dersler verilmeye başlandı. 1928 yılında Atatürk'ün Sivas'ta halka yeni harfleri öğretirken çekilen ünlü fotoğrafı, harf devriminin ve "Millet Mektepleri"nin bir simgesi oldu. Bugün bu fotoğrafa birçok yerde rastlanmaktadır.

Çıkan yasaya göre, yeni Türk harfleri en geç altı ay içinde öğretilecekti.

Atatürk'ün Millet Mektepleri Başöğretmenliğini kabul ettiği, "Millet Mektepleri Talimatnamesi"nde yer almıştır. Bu yönetmelik, 24 Kasım 1928 tarihli Resmi Gazete'de yayımlandı.

Böylece ta 17. yüzyılda Kâtip Çelebi tarafından dile getirildiği bilinen Türkçe sözcükleri yazma sorunu çözümlenmiştir. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki çabalar, Cumhuriyet döneminde meyvesini vermiştir.